

Södertörns högskola | Institutionen för samhällsvetenskaper
Kandidatuppsats 15 hp | Sociologi | höstterminen 2008

"211 år kvar till jämställdhet"

– föräldraförsäkringens roll för ett jämställt
Sverige

Av: Anna Borglund och Nina Dahlman
Handledare: Zhanna Kravchenko

Sammanfattning

Det här är en uppsats om svenskt jämställdhetsarbete. Under lång tid har Sverige haft en familjepolitik med höga mål. Ett av de viktigaste målen idag handlar om jämställdhet mellan män och kvinnor. Uppsatsens syfte är att med hjälp av Mills problemuppdelning i allmänna problem och personliga bekymmer analysera föräldraförsäkringens roll för ett jämställt Sverige och huruvida föräldraförsäringen kan leda till ökad jämställdhet.

Vi har använt oss av Tillys teori om kategoriell ojämlikhet, Elias teori om etablerade och outsiders, Giddens struktureringsteori och Mills allmänna problem och personliga bekymmer. Vi har använt oss av en kvalitativ textanalys av lagen om föräldraledighet, tidigare forskning och statistik.

Resultatet vi har kommit fram till är att föräldraförsäringen är ett medel för att lösa ett allmänt problem, men att brister i dess utformning skapar personliga bekymmer hos föräldrarna. Därmed uppfyller inte föräldraförsäringen kraven på en strukturell lösning på ett allmänt problem och jämställdhet kan inte uppnås.

Nyckelord: föräldraförsäkring, jämställdhet, allmänna problem, personliga bekymmer, struktur, jämställdhetsbonus

Abstract

This is an essay about the Swedish equality. Sweden has a long tradition of family policy connected to the equal opportunities of men and women, among those the family leave policy. The purpose of this thesis is to analyze the parental leave policy with help from Mills' theory of personal troubles and structural issues and the effect it has on equality between men and women.

Our theoretical frame consists of Tilly's theory of durable inequality, Elias' theory of established and outsiders, Giddens structuration theory and Mills' structural issues and personal troubles. We have worked with a qualitative analysis of texts, such as the parental leave policy, prior research and statistics.

The results are that the Swedish parental leave policy is a way to solve a structural issue but problems with this model creates personal troubles among the parents. Therefore the parental leave policy does not secure the equality of the society.

Keywords: parental leave, equality, structural issues, personal troubles, structure, equality bonus

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning 1

1.2 Syfte och frågeställningar 2

1.3 Avgränsning 2

1.4 Disposition 3

2. Teoretisk ram 4

2.1 Orsaker till ojämlikhet 4

2.2 Ojämställdhet mellan män och kvinnor 5

2.3 Relationen mellan individ och struktur 5

2.4 Allmänna problem och personliga bekymmer 7

3. Metod 8

3.1 Problemet bestämmer metoden 8

3.2 Texten i fokus 8

3.3 Arbetsprocessen 9

3.4 Giltighetsanspråk 10

4. Tidigare forskning 12

4.1 Målbildning och måluppfyllelse 12

4.2 Hinder för jämställdhet 15

5. Föräldraförsäkringens historiska utveckling, nutida utformning och framtida möjligheter 18

5.1 Historisk utveckling 18

5.2 Nutida utformning 21

5.3 Fungerar föräldraförsäkringen som ett jämställande verktyg? 23

5.3.1 Varför fungerar inte föräldraförsäkringen som jämställande? 23

5.3.2 Relationen mellan föräldraförsäkringen och könsroller som strukturer 25

5.4 Möjliga framtidsscenarier 27

5.5 Sammanställning av resultat 29

6. Vad krävs för förändring? 31

7. Källförteckning 33

7.1 Litteratur 33

7.2 Statistik 34

7.3 Internet 34

1. Inledning

Internationellt sett lyfts Sverige ofta fram som ett av världens mest jämställda länder och jämställdhet mellan män och kvinnor är en prioriterad fråga inom den svenska politiken. Enligt FN är Sverige världens näst mest jämställda land, strax efter Norge (UNDP 2008). Regeringens jämställdhetspolitik har bland annat som mål att ”motverka och förändra system som konserverar fördelningen av makt och resurser mellan könen på en samhällelig nivå, dels till att skapa förutsättningar för kvinnor och män att ha samma makt och möjlighet att påverka sin livssituation” (Regeringen 2008:1). Trots detta finns faktiska omständigheter som visar att det kanske inte är så gott ställt med jämställdheten. Kvinnor och män har olika förutsättningar på arbetsmarknaden och det finns fortfarande en uppdelning i så kallade traditionella kvinnoyrken och mansyrken. Kvinnor har lägre löner, den genomsnittliga månadslönen år 2007 var 23500 kr för kvinnor och 28000 kr för män (SCB 2008:1). Kvinnor har även svårare att nå toppositioner, i Stockholm är exempelvis andelen män i chefspositioner 68% mot 32% kvinnor (SCB 2008:2). Kvinnor riskerar dessutom att bli statistiskt diskriminerade då de kan uppfattas som mer riskabla på arbetsmarknaden än män på grund av barnafödande. I hemmen är det oftast kvinnorna som står för merparten av det obetalda hemarbetet och tar det största ansvaret för barnen.

Tvårt emot vad man kan tro har kvinnor i Europa länge varit en del av arbetskraften då produktionen och reproduktionen under lång tid var sammankopplade genom att båda ägde rum i hemmet. Kvinnan var ofta en del av mannens verksamhet och om en kvinna blev änka kunde hon ta över verksamheten helt och hållet. Under industrialiseringen skiljdes produktionen från hemmet och den så kallade ”traditionella” uppdelningen mellan hem och arbete uppstod. Hemmet blev en plats för konsumtion ”i stället för som tidigare en plats där man producerade saker och ting” (Giddens 2001:344).

Under tidigt 1900-tal var det få kvinnor som arbetade och de arbetande kvinnorna förekom mest inom arbetarklass i form av till exempel pigor och fabriksarbetare. Första världskriget blev en brytpunkt. Då männen var ute i krig uppstod en arbetsbrist som kvinnor var tvungna att fylla. Trots att männen så småningom tog tillbaka sina arbeten så hade det blivit mer accepterat för kvinnor att förvärvsarbeta. Moderniseringen av hemmen blev en viktig förutsättning för kvinnors förvärvsarbete i stor skala. Genom moderna hushållshjälpmedel, som tvättmaskin och rinnande vatten, och faktumet att preventivmedlet gjorde att det föddes färre barn, skapades

möjligheter för kvinnan att inte bara hinna med hemarbete (Giddens 2001). I dag behövs två inkomster för att möjliggöra en hög levnadsstandard och både män och kvinnor i Sverige vill leva självständigt och kunna förverkliga sig själva.

Könsrollstänkande och könsarbetsdelning kan för oss i vårt ”jämställda” Sverige kännas ålderdomligt, och ”...i ett land som Sverige där det råder formell jämställdhet betraktas inte könsarbetsdelningen som en legitim ordning, utan det har sedan länge funnits en politisk ambition att ändra på kvinnors och mäns beteende” (Bekkengen 2002:10). En del av denna politiska ambition för förändring är föräldraförsäkringen. Föräldraförsäkringen syftar till att ge föräldrar ekonomiskt stöd för att kunna kombinera barn och förvärvsarbete. Hur föräldrapenningen får tas ut i form av föräldraledighet regleras av föräldraledighetslagen. Idag tas 79 % av föräldraledigheten ut av kvinnor (SCB 2008:3) trots att vi sedan 1974 har haft en delad föräldraförsäkring och ett mål om ett jämställt uttag mellan mamman och pappan.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur väl ett uttalat jämställdhetssyfte från politiskt håll fungerar i praktiken i Sveriges föräldraförsäkring och lag om föräldraledighet. Mer specifikt är syftet att med hjälp av en problemuppdelning i allmänna problem och personliga bekymmer (Mills 2002) analysera huruvida föräldraförsäkringen är ett användbart verktyg för att möta de politiska målen med en ökad jämställdhet på arbetsmarknaden och i hemmen.

I denna undersökning har vi tre övergripande frågeställningar. Dessa är:

- ♣ Hur ser dagens utformning av föräldraförsäkringen ut och vilka mål vill man uppnå med den?
- ♣ Fungerar den nuvarande utformningen av föräldraförsäkringen som ett jämställdhetsskapande verktyg och varför?
- ♣ Kan jämställdhetsbonusen vara ett komplement som leder till ökad jämställdhet?

1.3 Avgränsning

Frågorna vi vill utreda handlar om jämställdhet mellan män och kvinnor inom förvärvsarbete och hem. Vi fokuserar på jämställdhetsmålet på arbetsmarknaden eftersom detta är väl uttalat inom politiken och för att vi anser detta vara en förutsättning för att uppnå jämställdhet även i hemmen. Det är viktigt att samspelet mellan arbetsmarknad och hem är jämställt för att

samhället i stort ska kunna vara jämställt. Vi har valt att undersöka lagen om föräldraledighet eftersom lagstiftning som struktur både kan uppmuntra till och förändra människors beteenden.

När vi skriver om föräldraförsäkringen så menar vi både föräldraförsäkringen och lagen om föräldraledighet. Vi har valt att se dessa två som en enhet då vi menar att de är sammankopplade och för att den vanligaste formen av föräldraledighet tas ut i samband med uttag av föräldrapenning.

1.4 Disposition

Undersökningen börjar med en genomgång av teoretiska utgångspunkter, metodologiska val samt en genomgång av den relevanta forskningen inom området. Därefter går vi in på undersökningens kärna. Först behandlar vi föräldraförsäkringens historiska utveckling, främst med fokus på dess målutveckling. Därefter beskriver vi dagsläget, både i form av föräldraförsäkringens utformning och vad denna kan ha för relation till jämställdhet i hemmen och på arbetsplatserna för att sedan analysera huruvida föräldraförsäkringen leder till en ökad jämställdhet mellan män och kvinnor. Vi tar även upp möjliga framtidsscenarier i form av en analys av ett av de senaste bidragen till familjepolitiken: jämställdhetsbonusen som infördes den 1 juli år 2008. Slutligen diskuterar vi vad vi tror kan behövas för en förändring.

2. Teoretisk ram

I detta kapitel presenterar vi vår teori och på vilket sett den är relevant för vår undersökning. Vi har, som Layder (1998) förespråkar, använt oss av teori i flera steg. Vi har först använt oss av Tillys kategoriella ojämlikhet och Elias etablerade och outsiders för att definiera och förstå orsaker till ojämlikhet och ojämställdhet mellan män och kvinnor. Giddens strukturdualitet har använts för att dels ge en bakgrund till syftet och dels för att förstå hur ojämlikheten produceras och reproduceras i förhållandet mellan individ och struktur. När vi väl har definierat vårt problemområde och syfte har vi utgått från Mills teori om uppdelningen i allmänna problem och personliga bekymmer för att angripa och analysera vårt syfte och våra frågeställningar.

2.1 Orsaker till ojämlikhet

Alla människor är på ett eller annat sätt beroende av varandra. Detta beroende är ett av våra mest grundläggande behov och vi fungerar inte som människor utan att få detta behov tillfredsställt (De Swaan 2003). Beroendet visar sig i de olika gemenskaper och grupperingar som samhället är uppbyggt av, allt ifrån organiserade grupper som till exempel företag och organisationer till sociala grupper som familjer och kompisgäng. Dessa grupperingar bildas i det sociala rummet och vi kategoriserar varandra och identifierar oss själva både i förhållande till vilka grupper vi tillhör och i förhållande till andra grupper.

Även om känslan av grupptillhörighet är ett av våra mest grundläggande behov är det inte helt oproblematiskt. I och med en grupptillhörighet avskiljer man sig också från andra grupper. När ojämställdhet uppstår mellan grupper kan man med andra ord kalla detta för kategoriell ojämlikhet (Tilly 2000). Den kategoriella ojämlikheten uppstår och reproduceras genom en mängd olika mekanismer vilket gör det svårt för den enskilda individen att angripa problematiken ojämställdhet. Det finns många exempel på kategoriella grupper och motsatspar, men en av de vanligaste åtskillnaderna man gör är mellan män och kvinnor. När vi gör en analys utifrån Tillys begrepp *kategoriell ojämlikhet* utgår vi också ifrån att ojämlikheten ligger inbäddad i själva kategoriseringen av kvinnor och män som två olika grupper.

För en sociolog är det *relationen* mellan grupperna som är det intressanta, inte grupperna i sig. I alla relationer finns någon typ av maktförhållande och i och med detta någon typ av ojämlikhet. Maktassymetrier kan uppstå genom att grupper är ömsesidigt beroende av varandra (Elias 2004). Elias använder sig av uppdelningen *etablerade* och *outsiders* när han förklarar hur olika

grupper får tillgång till maktresurser genom historisk anknytning till en viss plats. Platsen kan både vara fysisk och mer abstrakt: det kan till exempel vara en viss ort, vissa positioner på arbetsmarknaden eller medialt utrymme och communitys på nätet.

2.2 Ojämsställdhet mellan män och kvinnor

Att använda Tilly och Elias som en teoretisk ram utifrån vilken vi analyserar relationen mellan män och kvinnor innebär att vi analyserar män och kvinnor som två olika sociala grupper. Man kan se en maktasymmetri mellan dessa grupper som kan bero på bland annat att grupperna förfogar över olika resurser. Denna maktasymmetri kan även kallas ojämställdhet. Män som grupp besitter mer makt än kvinnor som grupp, framförallt när det gäller rent ekonomiska medel som materiella tillgångar och inkomst. Med Elias begrepp kan vi se män som etablerade på *arbetsmarknaden* och kvinnor som outsiders, samtidigt som kvinnorna är etablerade i *hemmen* där männen istället kan ses som outsiders. Att män i högre grad arbetar heltid och har högre genomsnittsinkomst samt att kvinnor utför en större del av hemarbetet (SCB 2008:4) är något som med Tillys ord kan tolkas som en kategoriell ojämlikhet. Ytterligare en faktor som ojämställdheten bygger på är faktumet att den svenska arbetsmarknaden är könssegregerad. Olika kategoriella grupper arbetar med olika saker. Framförallt finns det stora skillnader mellan kvinnor som oftare arbetar inom offentlig sektor och män som oftare arbetar inom privat sektor.

Ojämsställdhet kan även ses som en struktur, vilka kräver mänsklig handling för att kunna existera och fortsätta existera (Giddens 2001). De ojämställda förhållandena mellan män och kvinnor i Sverige idag är vi alla mer eller mindre delaktiga i reproduktionen av. Vi agerar utifrån de förutsättningar som finns och även om vi inte medvetet vill reproducera ojämställdhet mellan män och kvinnor kan detta bli följderna av våra medvetna och omedvetna handlingar.

2.3 Relationen mellan individ och struktur

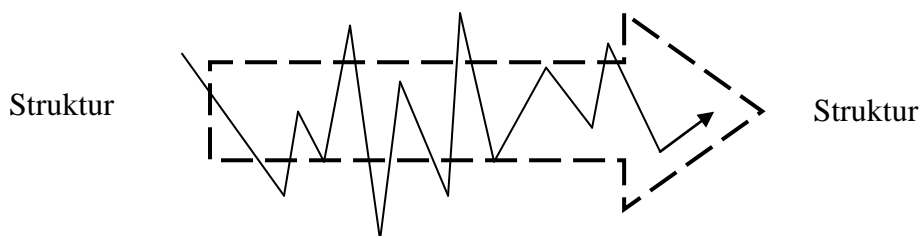
Huruvida strukturen styr aktören eller aktören styr strukturen är en fråga som många samhällsvetenskapliga discipliner diskuterar och vi kommer sannolikt aldrig kunna enas om ett gemensamt synsätt (Giddens 2001). Giddens syn på problematiken är att vi inte helt och hållet är en produkt av strukturerna omkring oss, istället menar han att det finns en *strukturdualitet* eller en *struktureringsprocess*, en relation mellan strukturen och individen (Giddens 2001, Kaspersen 2003). Den här relationen är det centrala för sociologer att studera: ”Det är sociologins uppgift att studera sambandet mellan *vad samhället gör med oss* och *vad vi gör*

med oss själva. Våra erfarenheter strukturerar eller formar vår sociala verklighet, samtidigt som vi formas *av* den verkligheten” (Giddens 2001:19). Strukturer är alltså inget som redan finns, utan något som skapas i relationen med och mellan individerna.

Vidare kan strukturer definieras som regelbundenheter i det mänskliga beteendet, en struktur finns först när många människor beter sig på liknande sätt. Samtidigt är strukturen något ”mer än bara *summan* av individerna” (Gilje och Grimen 2006). Samhällen omstruktureras och reproduceras hela tiden av dessa beståndsdelar; människan och hennes sociala relationer. En individ kan bara handla utifrån förutsättningarna de sociala strukturerna ger, men varje individ har möjlighet att göra egna val inom den existerande strukturen. Strukturerna ger oss begränsade valmöjligheter, men de begränsar oss inte till ett enda alternativ. Vi väljer alla vad vi ska arbeta med, vad vi ska äta till middag och vad våra barn ska heta. Genom dessa val ”*skapar och återskapar*” (Giddens 2001:536) vi sociala strukturer. Strukturen är inte något konkret, utan något abstrakt som finns i individernas medvetande, till exempel i form av minnen, tidigare erfarenheter och kunskap om världen. Individen reproducerar på så sätt värderingar, normer, handlingsmönster och traditioner (Kaspersen 2003). Strukturerna är osynliga så länge man inte bryter mot dem.

Man kan jämföra Giddens tankegångar med Mills (2002) historiska metod, där han menar att samhällets historia sätter ramarna för individernas handlingsmöjligheter, samtidigt som individerna påverkar samhällets utveckling. Genom att historiska erfarenheter finns inbakade i individernas erfarenheter reproduceras strukturer. För att förstå en individ måste vi förstå de strukturer, institutioner och historiska kontext som individen verkar inom.

Figur 1: Individens handlingsutrymme inom, och medskapande av, strukturen.

Figur 1 visar relationen mellan individ och struktur. Enligt den här synen på individ och struktur som samspelande, kan man se på traditionella könsroller som en struktur. Då individer föds in i redan existerande mönster påverkar strukturen deras beteende vilket gör att de i sin tur

fortsätter att reproducera ett liknande beteende och könsrollerna upprätthålls. Vi anser att både traditionella könsroller och föräldraförsäkringen kan ses som två strukturer som påverkar och påverkas av individerna som verkar inom dessa strukturer. När strukturer innebär ojämställdhet skapar det samhälleliga problem.

2.4 Allmänna problem och personliga bekymmer

Samhälleliga problem kan delas in i två olika kategorier: allmänna problem och personliga bekymmer (Mills 2002). Personliga bekymmer är problem som bara rör individen och hennes omedelbara närhet, till exempel när endast en person är arbetslös. Det påverkar personens ekonomi, familj, självkänsla med mera. Om istället 10 000 personer är arbetslösa är det ett allmänt problem som kan påverka samhället i stort, dess ekonomi och samhällets totala välbefinnande. För att kunna lösa ett problem måste vi veta på vilken nivå problemet ligger. Om det är ett allmänt problem ska det lösas på en strukturell nivå, om det är ett personligt bekymmer ska det lösas på en individuell nivå.

Vi menar att ojämställdhet i samhället framförallt bör ses som ett allmänt problem då det är ett problem som är inbäddat i princip i hela samhället, på alla nivåer och inom alla grupper. Ojämställdhet mellan män och kvinnor är inte bara ett problem för kvinnorna, och inte för en enskild kvinna, utan också för männen, eftersom det handlar om relationen mellan dessa två grupper. Då problemet är allmänt borde lösningen till problemet finnas på en strukturell nivå.

Att dela in samhällsproblem i allmänna problem och personliga bekymmer kan givetvis också vara problematiskt. Det handlar inte om två statiska kategorier. Istället måste samhällsproblem i verkligheten ses som ett spektrum av problem som finns på nivåer *från* en individuell *till* en strukturell nivå. Dessutom kan ett problem finnas på flera nivåer samtidigt. Mills teori om problemuppdelningen kan ses som ett verktyg med syftet att möjliggöra en vetenskaplig analys av samhällsproblem.

Regeringen talar idag om ojämställdhet som ett strukturellt problem (Regeringen 2008:2) men frågan är om dagens lagstiftning är rätt typ av lösning på detta strukturella problem. Det är därför vi menar att det är relevant att analysera föräldraförsäkringen ur ett allmänna problem och personliga bekymmer- perspektiv.

3. Metod

Mills har inte bara använts som teoretisk utgångspunkt utan även som förebild för metodarbetet, då vi har varit mycket inspirerade av hans historiska metod. I vårt arbete visar sig det genom att vi har lagt stort fokus på den historiska utvecklingen av föräldraförsäkringen, då vi i Mills anda menar att det är en förutsättning för att kunna förstå och analysera dagens utformning av den.

3.1 Problemet bestämmer metoden

För att undersöka ett problem krävs empiri och det är empirin som i sin tur bestämmer metoden (Dannefjord 2005, Layder 1998). Då vår empiri till största delen består av text har vi valt att arbeta med en kvalitativ textanalys, vilket har inneburit att vi har arbetat intensivt med ett mindre antal texter. Anledningen till att vi valde denna metod var att vi ansåg att det var det bästa och mest rimliga sättet att få svar på vår problemställning, eftersom att det är en bra metod då man vill ha en helhetsblick över flera texter. Kvalitativ textanalys är en metod inom samhällsvetenskaperna som kan användas då man inte bara söker en summering av fakta, utan söker efter underliggande eller dolda budskap. Den kvalitativa textanalysen består av två olika inriktningar: en är att systematisera innehållet i valda texter, den andra innebär att kritiskt granska vad som står i texterna (Esaiasson m. fl. 2007). Då det finns mycket forskning om jämställdhet och föräldraförsäkringen har vi valt den systematiserande inriktningen eftersom vi ansåg att detta krävdes för att kunna sammanställa vilka argument som förs fram i den aktuella debatten kring vårt problemområde.

3.2 Texten i fokus

Att makt finns i text gör den relevant att studera, framförallt när man vill undersöka formell makt som till exempel lagtexter: ”Texterna speglar, reproducerar eller ifrågasätter t.ex. makt.” (Bergström och Boréus 2005:15). Vi har i denna undersökning använt oss av många olika sorters texter. Först och främst har vi använt oss av lagstiftningen, både i form av Föräldraledighetslagen och information från Regeringen. Vi har använt oss av statistik från Statistiska Centralbyrån och tidigare forskning som vi har analyserat utifrån vår teoretiska ram. Den statistik som används har vi valt för att den visar på jämställdhetens olika dimensioner. Vi har statistik från arbetslivet, som till exempel inkomst och andel i chefsposition, statistik om andelen hemarbete, samt statistik om uttaget av föräldraledighet och föräldrapenning.

När vi arbetat med texterna har vi följt de riktlinjer som Esaiasson m.fl. (2007) förespråkar vid kvalitativ textanalys. Således har vi börjat med en övergripande problemformulering för att därefter formulera ett antal frågor som vi har ställt till textmaterialet under läsningen. Dessa frågor är:

- ♣ *Vilket mål vill man uppnå med föräldraförsäkringen?*
- ♣ *Hur har föräldraförsäkringens mål utvecklats historiskt?*
- ♣ *På vilken nivå ligger mål och lösning? Är det på en individuell eller strukturell nivå?*

Vi har lagt stor vikt på formuleringen av dessa frågor, eftersom det är genom dessa vi ska finna lösningen på vårt problem. Vi har under arbetets gång flera gånger gått tillbaka till dessa och tänkt över formuleringen och vi har även vid tillfälle ändrat dessa då vi insåg att de inte gav oss de svar vi var ute efter. Vi är medvetna om att det vid en första anblick kan verka problematiskt att ställa dessa frågor vid analys av jämställdhetsbonusen, men eftersom den är en vidareutveckling av föräldraförsäkringen ser vi det därmed inte som ett problem.

Hela tiden under arbetets gång har vi varit uppmärksamma på att vi inte bara sammanfattar texterna vi läser, utan att vi istället arbetar med texterna utifrån våra arbetsfrågor.

Arbetsfrågorna är även viktiga ur analysynpunkt, då det är genom dessa, tillsammans med teorin som texten analyseras (Bergström och Boréus 2005).

3.3 Arbetsprocessen

Arbetet inleddes med en intensiv litteratursökning, då vi försökte få en överblick över vad som hade skrivits om ämnet. Efter detta valdes texter ut som vi ansåg skulle kunna användas i arbetet. Texterna valdes utifrån våra frågeställningar. Vi har valt att studera lagen, olika regerings- och riksdagstexter och jämställdhetsbonusen för att se hur dessa efterlevs i praktiken med hjälp av statistik och tidigare forskning. Då vi sökte litteratur använde vi oss av sökorden föräldraförsäkringen, föräldraledighet och jämställdhet. Vi sökte litteratur på bibliotek och på internet. Internet användes framförallt för att söka information om lagen om föräldraledighet och information om jämställdhetsbonusen.

Vi har använt oss av en något mer teoridriven metod än Layder (1998) förespråkar då vi redan från början velat använda Mills uppdelning i allmänna problem och personliga bekymmer som analysverktyg. Detta har givetvis påverkat hela vår arbetsprocess. Vi anser att detta främst varit

positivt på det sättet att det har gett vår analysprocess mer stadga och struktur och hjälpt oss att fokusera på just vårt problem.

I och med våra frågor har vi haft ett relativt fördefinierat förhållningssätt till vad som kan vara tänkbara svar. Frågorna har hjälpt oss att hålla fokus under arbetets gång och har fungerat som ett slags sökarljus då vi arbetat med texterna. Samtidigt är vi medvetna om att ett fördefinierat förhållningssätt kan innebära att man går miste om intressant material som inte passar in i ramen, men vi ser det främst som en fördel eftersom det hjälper till att hålla ihop uppsatsen och inte tappa den röda tråden. En fördel med att arbeta med textanalys är att man alltid kan gå tillbaka till texten och omarbeta den om man känner att man har gjort fel. Detta var något som vi ansåg vara en stor fördel eftersom det även passar in i det förhållningssätt Layder (1998) rekommenderar. Layder menar att det är viktigt att inte vara rädd för att laborera med texten utan menar snarare att man *bör* göra detta, vilket har varit betydelsefullt för oss då det har hjälpt oss att hela tiden ifrågasätta vårt eget arbete. Under tiden vi har läst texterna har vi fört anteckningar som har hjälpt oss att tolka och omtolka texterna ju mer vi har läst (Layder 1998, Mills 2002). Omstrukturering och omformulering av texten har varit en stor del av den process som vårt uppsatsskrivande har inneburit, vilket har varit mycket givande och hjälpt oss till insikt och förståelse på många områden.

3.4 Giltighetsanspråk

För att kunna ha ett så högt giltighetsanspråk som möjligt är det viktigt att man uppfyller vissa kriterier. Dessa är bland annat objektivitet, validitet och reliabilitet, och intersubjektivitet.

I vårt arbete har vi självklart haft ansatsen att vara så objektiva som möjligt, men man kan givetvis diskutera om det är möjligt att vara hundra procent objektiv. I och med val av syfte har vi också valt vad vi anser vara intressant och redan där kan objektiviteten ifrågasättas. Vi har dock under hela arbetets gång varit uppmärksamma på att inte lägga in våra egna värderingar och försöka styra uppsatsens resultat. Målet med att hålla en hög grad av objektivitet hänger samman med kraven på intersubjektivitet, vilket innebär att resultaten som vi kommer fram skall vara de samma som om någon annan skulle genomföra samma arbete med samma material (Esaiasson m. fl. 2007). Då vi har formulerat våra arbetsfrågor har vi utgått från vår huvudteori om allmänna problem och personliga bekymmer, vilket gör att vi anser att vi har goda förutsättningar för en bra koppling mellan den teoretiska och den operationella nivån. Validitet har dock inte enbart att göra med kopplingen mellan teoretiska begrepp och

operationell indikator, utan även forskaren innefattas i detta begrepp. ”Om en forskare ökar förståelsen av sin förförståelse, t.ex. genom att lära sig mer om sin egen vetenskapskultur och den sociala kontext i vilken undersökningarna äger rum, ökar också möjligheten till god validitet i studierna” (Bergström och Boréus 2005:35). Vi anser oss vara relativt väl pålästa och införstådda i Mills teori och problematik, vilket således borde kunna påverka validiteten på ett positivt sätt. Detta tillsammans med att våra resultat även stöds av tidigare forskning gör att vi anser vår undersökning ha en hög validitet.

Trots att man på olika sätt kontrollerar för sin undersöknings giltighet finns det alltid aspekter som kan kritiserats och ifrågasättas, framförallt om man arbetar inom ett samhällsvetenskapligt område eftersom samhällsvetenskap är ett oerhört komplext ämne med ett oändligt antal olika perspektiv (Bergström och Boréus 2005). Vi är medvetna om att så även är fallet med vår undersökning och vet samtidigt att det är sådant som måste accepteras. I många fall är forskningsmetodik snarast en idealbild som är svår att efterleva i praktiken, men för den sakens skull betyder det inte att man ska sluta försöka och vi anser att vi har gjort ett så gott försök som möjligt till en god forskningsprocess utifrån de förutsättningar vi har.

4. Tidigare forskning

Det finns en mängd forskning om föräldraförsäkringen i Sverige. Den mesta av denna forskning kan delas in i olika teman: män och mäns erfarenheter, hur föräldrar delar på ledigheten och varför, politisk utveckling och föräldraförsäkringen som jämställdhetskapande med arbetsmarknaden i centrum. Vi uppfattar mycket av denna forskning som fokuserad på en personliga bekymmer-nivå, där man undersöker till exempel *föräldrars inställning* till föräldraförsäkringen, vad som styr föräldrarna i sin *interna uppdelning* och *föräldrars upplevelse* av föräldraförsäkringen.

En läsning av tidigare forskning med Mills i bakhuvudet ger en naturlig tematisering av den tidigare forskningen. För litteratur där man kan se spår av ojämställdhet och föräldraförsäkringen på en strukturell nivå som ett allmänt problem har vi valt *målbildning och måluppfyllelse* som rubrik. För litteratur som fokuserar mer på en individuell nivå har vi valt rubriken *hinder för jämställdhet*.

4.1 Målbildning och måluppfyllelse

Irene Wennemo (1996) har undersökt i hur hög grad föräldraförsäkringen har uppnått de politiska målen. Familjepolitiken har idag många mål, men man betonar barns möjligheter till goda uppväxtvillkor och en ökad jämställdhet som centrala. Wennemo beskriver de 4 huvudsakliga målen man velat uppnå under 1900-talet: Mål ett handlar om fattigdomsbekämpning och syftar till att alla barn ska ha en dräglig levnadsstandard. Det här målet har varit oerhört viktigt i ett historiskt perspektiv. Det finns två olika lösningar på detta problem, som framförallt diskuterades i början av 1900-talet, det ena var att ge bidrag till den utsatta gruppen och det andra var att försöka få gruppen att inte föröka sig i lika hög takt (Wennemo 1996). Mål två rör befolkningsfrågan och syftar till att det länge har funnits ett behov av att stimulera barnafödandet, något som varit aktuellt från 1900-talets början till idag. Barnbidragets införande 1948 var en hjälp att bemästra detta problem, något som ledde till högre allmän levnadsstandard. Här ses en högre levnadsstandard som ett *medel* att få fler att våga skaffa fler barn, något man inte vill göra om man har en instabil ekonomi. Det tredje målet är att få en ökad jämställdhet mellan kvinnor och män, något som konkretiseras genom en jämställd föräldraförsäkring som ska *möjliggöra* jämställdhet och få bort strukturella hinder för denna. Här har fokus alltid varit på framförallt kvinnors möjlighet till kombination av arbete och familj. Det fjärde målet vill uppmuntra till hemmafrumodellen och syftar till att hjälpa män

att försörja sina fruar. Detta mål är inte aktuellt i Sverige idag, men sågs som en självklarhet fram till och med 60-talet och har historiskt sett varit relevant (Wennemo 1996).

Även Roger Klinths *Göra pappa med barn* (2002) behandlar föräldraförsäkringens måluppfyllelse. Hans avhandling handlar framförallt om att undersöka varför lagstiftningen inte har fått fler män att ”använda sin rätt till föräldraledighet” (Klinth 2002:346). Klinth menar att familjepolitiken, trots tal om jämställdhet mellan könen, fortfarande efter 1974 ser mannen som den huvudsakliga försörjaren. Fokus ligger fortfarande för mycket på målen att skapa en jämlik *arbetsmarknad*, men inte på att skapa ett jämlikt *föräldraskap* och genom detta skapar staten ideal för både könsroller och för hur familjen ska se ut. Detta ger också en komplicerad syn på kvinnans uppgifter från statligt håll, hon ska både vara moder och arbetare. Klinth ifrågasätter varför det inte är aktuellt med kvotering och i och med detta frågar han vad den dubbla emancipationen ska få kosta. Kvotering har fått en stämpel som något problematiskt inom politiken, något han är kritisk emot och ser som en fara (Klinth 2002). Både Klinth och Chronholm (2004) skriver om en *dubbel emancipation* där både män och kvinnor behöver frigöra sig från de traditionella könsrollerna och där män ska få ta större del av hemarbetet och kvinnor ska få ta större del av förvärvsarbetet för att en riktig jämställdhet ska kunna uppnås, något vi anser vara mycket viktigt att ha i åtanke när vi analyserar ojämställdhet.

Problemen som man försöker lösa genom familjepolitiken är många och väldigt olika, vilket Wennemo påvisar. Ekonomiska frågor skjuter upp barnafödandet högre upp i åldrarna, vilket gör att risken för färre barn per kvinna ökar. I Sverige har vi ett behov både av att föda fler barn och av att kvinnor arbetar för att klara av att försörja vårt land (Duvander m. fl. 2005). Målen har också förändrats över tid, något som är intressant för oss när vi ser på föräldraförsäkringen som en pågående process, där man reviderar mål och medel inom politiken. Klinth skriver också om föräldraförsäkringens mål från 1974: försörjningsförmåga på kort och lång sikt, möjlighet för båda föräldrarna att kombinera arbete och familj och barnens rätt till två föräldrar. Här ser vi att en del av målen har förändrats, framförallt har fokus på senare tid varit jämställdhet och barnets rättigheter (Klinth 2002). Här beskrivs också jämställdhetsmålen mer som ”ett riktningmål snarare än på en målsättning om ett jämställt utnyttjande av föräldraledigheten” (Klinth 2002:343).

Wennemo menar i stort att den svenska utformningen når sina mål, men inte alltid med de medel det var tänkt från början. När det gäller fattigdom har Sverige överlag bra standard även

för de fattigaste barnen varpå fattigdomsmålet, bland annat med hjälp av föräldraförsäkringen, uppnått (Wennemo 1996, Duvander m.fl. 2005). Kvinnors ökade förvärvsarbete har påverkat många andra variabler och också varit viktiga delmål från politiskt håll. Att få ut kvinnor på arbetsmarknaden har i vissa fall varit mål i högre grad än ett mål att fler män ska göra mer av hemarbetet är något som även Wennemo kommer fram till.

Enligt Duvander m.fl. har föräldraförsäkringen lett till att vi i Sverige idag har en hög andel arbetande kvinnor, samtidigt som det har stimulerat barnafödandet. Dock finns det fortfarande problem i systemet, då man kan ifrågasätta om jämställdhetsmålen verkligen uppnås. Klinth ifrågasätter också hur man kan definiera måluppfyllelse. Han menar att alla målen måste ses som en enhet, då de kan vara motsatta, vilket också gör frågan mer komplex. Genom att studera varje mål isolerat kan många dimensioner gå förlorade (Klinth 2002). Ett ökat barnafödande och en ökad jämställdhet kan inte båda nås med en lösning (Duvander m.fl. 2005, Bekkengen 2002). Majoriteten av ledigheten tas fortfarande ut av kvinnor *trots* att lagstiftningen ser ut som den gör. Intressant här är också skillnaden mellan reellt och idealt uttag av ledigheten. De flesta par håller med om att det är viktigt med ett jämställt uttag, men samtidigt är man i stor utsträckning nöjd med hur man delar på ledigheten. Tidigare reformer, till exempel pappamånaderna, har inte haft brett stöd hos allmänheten innan de har införts, men när de väl införts har de snabbt accepterats och också gett positiva resultat (Duvander m. fl. 2005).

Institutet för framtidsstudier konstaterar att Sverige har den högsta andelen av pappaledighet i hela västvärlden och att detta samtidigt hör ihop med en hög andel av kvinnor på arbetsmarknaden. Man konstaterar också att detta är starkt kopplat till att staten har gjort strukturella förändringar över tid som uppmuntrar till en kombinerad av arbetsliv och barnafödande. De förändringar i lagstiftningen som gjordes 1974 ses till stor del här som ett verktyg för att nå målen om mer jämlik arbetsmarknad. Idag verkar föräldraförsäkringen positivt på barnafödandet då de flesta vill ha en god ekonomi när de skaffar barn, samtidigt gör detta att kvinnor gärna väntar med barn tills de har en stabil inkomst att basera sin föräldrapenning på (Duvander m.fl. 2005).

Det är inte bara här i Sverige som vi intresserar oss för den svenska utformningen av föräldraförsäkringen. Mycket jämförande forskning bedrivs på internationell nivå, främst inom EU. Här är man mer intresserad av att undersöka de ekonomiska aspekterna av föräldraledigheten, ur ett individuellt perspektiv. Bland annat så har Jeanne Fagnani och

Danièle Boyer (2006) gjort en jämförelse mellan Sverige och Frankrike där de undersökt hur lagstiftningen hör ihop med ojämställdhet. Deras resultat visar på stora orättvisor när det gäller social och ekonomisk jämställdhet och de ställer frågan om huruvida den Svenska lagen, trots att den på många sätt har som mål att fungera jämställande, bekräftar och hjälper till att reproducera redan existerande ojämställdhet.

Karin Wall behandlar i en artikel olika länders ideala försörjarmodeller. Hon menar att olika lagstiftning uppmuntrar till olika typer av könsroller, inte bara i situationen som förälder. I alla länder finns det en uttalad eller outtalad förväntan på vem som har vilket ansvar inom familjen, något som blir ett hinder för män, men framförallt för kvinnor. För kvinnor blir dessa könsroller ett hinder på arbetsmarknaden, för män blir det ett hinder inom familjen. I Sverige har det länge funnits ett ideal om en tvåförsörjarmodell, det vill säga att både mannen och kvinnan förvärvsarbetar, något som i realiteten är en "en och en halv" -försörjarmodell där mannen arbetar heltid och kvinnan arbetar deltid (Wall 2006). Wall visar också på en problematik som vi kan koppla direkt till vårt eget undersökningsområde, nämligen svårigheten med att ha en politisk agenda om jämställdhet, men att samtidigt fokusera mest på föräldrarnas fria vilja. Vi tolkar detta som att vi i Sverige idag har ett tvåförsörjar-ideal på arbetsmarknaden, men inte i hemmet där kvinnan har det största ansvaret för barnen.

4.2 Hinder för jämställdhet

Lisbeth Bekkengen har i *Man får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv* (2002) fokuserat på föräldraförsäkringen som ett jämställdhetsskapande verktyg men frågar sig också om det är möjligt att nå detta mål. Det finns inga andra länder som har gett föräldrar så goda förutsättningar att vara jämställda som Sverige och trots detta är det kvinnan som tar ut större delen av föräldraledigheten. Undersökningen har ett individuellt perspektiv, hon har valt att undersöka strukturer och mekanismer genom att intervjua föräldrar. Intressant är bland annat att de individer hon undersökt själva inte ser föräldraförsäkringen som ett konkret verktyg för att skapa jämställdhet i samhället.

Utgångspunkten är fyra etablerade hinder för ett jämställt uttag av föräldraförsäkringen:

"traditionella könsroller, ekonomiska skäl, attityder på arbetsplatsen och kvinnan som inte delar med sig" (Bekkengen 2002:17). Dessa fyra hinder problematiserar Bekkengen i sin avhandling och hon argumenterar för att tre av dessa egentligen inte är reella hinder, i botten finns mannens egen vilja att vara ledig eller inte. De tre hindren har bara blivit argument utan sakligt

innehåll för de val föräldrarna gör, något hon visar genom att: ”Det faktiska handlandet inte överrensstämmer med attityderna” (Bekkengen 2002:19). Dessa tre hinder vill vi definiera som kollektiva föreställningar eller allmänt accepterade ”bortförklaringar”. Det finns en skillnad mellan diskurs och praktik och en politisk korrekthet inom denna skillnad. Män *ska vilja* vara hemma och därför ”skyller” männen, medvetet och omedvetet, på olika saker när de inte vill vara hemma.

Traditionella könsroller är det enda hindret som faktiskt får genomslag, och genom att argumentera kring de andra tre hindren tillåter man könsrollerna leva vidare, framförallt i formen av föreställningen om mannen som familjens huvudförsörjare och kvinnan som familjens omvårdare: ”Svårigheterna är inte större för män än för kvinnor. Skillnaden ligger i vilka möjligheter män och kvinnor har att hantera problemen. Männen – men inte kvinnorna – har möjlighet att lösa problemen genom att avstå från ledighet” (Bekkengen 2002:186). Analysen blir att männen behåller ett självklart handlingsutrymme och en självklar makt att ta beslut över sitt eget liv, något som inte är lika självklart för kvinnan, som snarare hjälper honom genom att acceptera dessa självklarheter.

Bekkengen menar att det är först när mannen själv är intresserad av att vara hemma som han kan vara det, oberoende av föreställda hinder. När mannen själv kan argumentera för sin ledighet finns det till exempel inte lika stora hinder från arbetsplatsen eller från kvinnan. På detta sätt blir också faderskapet frivilligt på ett sätt som moderskapet inte är. Mannen är pappa när han vill och när han är ledig, vilket gör familjen till en källa ledighet för mannen: ”Familjen blir en buffert mot stress för män, men en källa till stress för kvinnor” (Bekkengen 2002:183).

Anders Chronholms *Föräldraledig pappa. Mäns erfarenheter av delad föräldraledighet* behandlar förutsättningar, upplevelser och konsekvenser för män som är föräldralediga. Här kommer han fram till något annat än Bekkengen, där beslutet är mannens. Han menar istället att en förutsättning är att både mannen och kvinnan i förväg bestämmer sig för hur de vill dela upp ledigheten och att det är på bådass villkor som jämställdhet kan uppnås (Chronholm 2004). Vi menar att denna syn på problemet och lösningen är något förenklad. Bland annat Bekkengen har visat på att det finns en skillnad mellan planerat och faktiskt uttag. Mannens normer på arbetsplatsen är att arbeta övertid. Trots att föräldraledighet formellt uppmuntras finns det informella belöningsystem för männen, vilket gör att det inte bara är ledigheten i sig som påverkar männens val. Pappamånaderna har blivit ett hjälpmedel för män att vara lediga i större

utsträckning och en hjälp att komma över organisatoriska, informella hinder, men många är trots detta negativt inställda till en ökning av den öronmärkta tiden. Det behövs strukturella förändringar på arbetsplatsen för att det ska hända något (Allard 2007).

5. Föräldraförsäkringens historiska utveckling, nutida utformning och framtida möjligheter

Under denna rubrik presenteras och diskuteras familjepolitikens och föräldraförsäkringens historiska utveckling, nutida utformning och framtida möjligheter i form av jämställdhetsbonusen. Fokus ligger på dess funktion som jämställande verktyg och frågan om huruvida föräldraförsäkringen kan fungera som en strukturell lösning på ett allmänt problem.

5.1 Historisk utveckling

Man kan säga att det finns tre viktiga brytpunkter för den svenska familjepolitiken. Det är politiken för barn till ensamstående mödrar på 1910-talet, befolkningspolitiken på 30-talet samt jämställdhetspolitiken på 70-talet (Wennemo 1996). Under historiens gång har ensamma mammor spelat en stor roll för utvecklingen av familjepolitiken och normer och värderingar i samhället. Redan under tidigt 1900-tal förutsatte man att kvinnan kunde försörja sig själv, men att hon skulle få hjälp att försörja barnet.

På 1930-talet fanns en allmän diskussion om huruvida staten skulle ta mer ansvar för barnomsorgen. Man diskuterade bland annat olika former av bidrag samt hur man kunde stimulera barnafödande och frågan om offentlig barnomsorg blev hett debatterad. Vid mitten av 30-talet breddades moderskapsförsäkringen, vars syfte var att stimulera just barnafödandet. I dess tidigare utformning var den utformad på ett sådant sätt att den endast kunde utnyttjas av den bättre bemedlade delen av befolkningen. Det dröjde dock till 1960-talet innan den gjordes tillgänglig för alla. Under 60-talet kopplades välfärdsutbyggnaden och omfördelningspolitiken inom familjeområdet till frågan om jämställdhet mellan kvinnor och män. Debatten under denna tid handlade om man skulle stödja den befintliga enförsörjarfamiljen, eller om politiken istället skulle satsa på en tvåförsörjarfamilj med mamman och pappan i mer likställda roller. I slutet av detta årtionde kom en brytning mot normen om fadern som huvudsaklig försörjare. 60-talens ekonomiska mål satte fokus på att få ut kvinnor på arbetsmarknaden, något som de tidiga jämställdhetsmålen var kopplade till. Den offentliga barnavården gjorde kvinnors uttåg på arbetsmarknaden möjlig. Här har vi en viktig skillnad. Idag talar vi om jämställdheten som tvådelad: kvinnan ska ut på arbetsplatsen och mannen ska in i hemmen.

Under 1970-talet utformades ett tydligt jämställdhetssyfte och en tvåförsörjarmodell blev familjenormen. Tvåförsörjarmodellen stöddes med hjälp av särbeskattning, en utbyggd

barnomsorg och en ny *föräldraförsäkring* istället för som tidigare, en *moderskapsförsäkring*. Förutsättningarna för denna samhällliga och sociala förändring var behovet av mer arbetskraft (Duvander m. fl. 2005). Sverige skulle helt enkelt inte haft råd att genomföra välfärdspolitiken om inte en större del av befolkningen arbetade.

År 1974 skulle man nog kunna påstå vara det enskilt viktigaste året i den svenska familjepolitiska historien eftersom det var då *föräldraförsäkringen* ersatte *moderskapsförsäkringen*, vilket var en helt unik händelse i världen. Man fick nu en ny syn på pappans roll som en viktig del i barnets utveckling. Redan vid *föräldraförsäkringens* införande fanns dock en oro för att kvinnan skulle ta ut den större delen av ledigheten och att papporna inte skulle öka sin tid i hemmet, vilket visade sig vara en befogad oro: ”Tittar vi i backspegeln kan vi också konstatera att det var den offentliga barnomsorgen – dvs staten och inte männen – som fyllde ut tomrummet som uppstod när kvinnorna på allvar gav sig ut på arbetsmarknaden på 1970-talet” (Bekkengen 2002:194). *Föräldraförsäkringen* skulle ge både mammor och pappor lika rätt och lika villkor till ersättning vid vård av barn, och underlätta för uppdelningen av *föräldraledigheten* och ansvaret för barnets omvårdnad. En viktig del i *föräldraförsäkringens* syfte var att stärka föräldrars ställning på arbetsmarknaden vilket gör att man alltid har sett den som ett viktigt verktyg i skapandet av ett jämställt samhälle. Arbetsmarknadsmässigt handlar det främst om att stödja kvinnan för ett ökat deltagande i arbetslivet, då historien har visat att kvinnor efter barnafödande ofta går ner i arbetstid eller till och med försvinner från arbetsmarknaden. Diskussionen som fördes vid denna tid handlade till stor del om just kvinnans rätt till arbete, men även om mannens rätt till barnen. Man ansåg det viktigt att barnen skulle ha tillgång till båda sina föräldrar, och att det var viktigt att föräldrarna delade ansvaret för omvårdnaden av barnet (SOU 2005:73). I och med *föräldraförsäkringens* införande lade man ansvaret på familjerna att skapa jämställdhet, då man ansåg att föräldrarna själva kunde bestämma hur ledigheten bäst skulle fördelas.

I dess ursprungliga utformning innefattade *föräldraförsäkringen* endast *föräldrapenning* och fungerade främst som ett ekonomiskt stöd. Under utvecklingen av *föräldraförsäkringen* började man se familjen som bestående av två föräldrar, och inte som en enhet. År 1978 infördes en rätt till särskild *föräldrapenning*, vilken delades lika mellan föräldrarna även om möjligheten att överlåta sin del till den andra föräldern fanns. Då den särskilda *föräldrapenningen* infördes diskuterades möjligheten till en obligatorisk uppdelning av ersättningstiden, men på grund av att man ansåg att det fanns för många situationer som skulle behöva undantag från obligatoriet

menade man att det skulle krävas alltför mycket administrativt arbete för att detta skulle kunna vara genomförbart (SOU 2005:73).

1980 infördes pappdagarna vilket gav pappor rätt att vara lediga med ersättning för tillfällig vård av barn i samband med barnets födelse under 10 dagar, detta dels för att ge pappan chansen till en nära relation till barnet och dels för att stödja mamman vid tiden efter barnets födelse. År 1980 tillsattes även Föräldraförsäkringsutredningen, för att bland annat utreda effekterna av reglerna ur ett jämställdhetsperspektiv. Utredningen visade bland annat tre alternativ på uppdelningen av ersättningstiden: en möjlighet för pappan att ta ut garantidagar på ett alternativt sätt, en obligatorisk uppdelning av ersättningstiden mellan föräldrarna och en valfri uppdelning av ersättningstiden föräldrarna emellan. Den obligatoriska uppdelningen diskuterades och man menade att denna skulle bli svårtillämpad. Man menade även att en obligatorisk uppdelning kunde innebära att mamman fick för kort tid med barnet för att amma om hon tar ut ledighet innan barnet är fött. Man ansåg att en uppdelning av ledigheten borde innebära att fler pappor tog ut sin ledighet, men man ansåg att risken var större för att papporna inte skulle ta ut hela sin ersättningstid med föräldrapenning om uppdelningen var obligatorisk (SOU 2005:73).

Det finns två intressanta saker med den svenska lagstiftningens historia. Det ena är hur unik den är i sitt slag, den kan till och med beskrivas som en övergång från en väldigt traditionell till en väldigt radikal syn på familjen (Allard 2007). Bara genom att se på namnbytet på försäkringen efter 1974 blir detta tydligt. Det andra är hur skiftande de politiska målen med föräldraförsäkringen har varit (Klinth 2002, Wennemo 1996, SOU 2005:73). I stort sett har utvecklingen för målbildningen gått från strikt ekonomiska fattigdomsbekämpningsmål, via samhällseliga ekonomiska mål kring Sveriges arbetskraft till 70-talets fokusering på jämställdhetsmålen. Hela utvecklingen visar på politisk medvetenhet om samhällseliga problem och en koppling mellan dessa och införandet av lagar som ett förändringsverktyg på människors beteenden för att förändra den samhällseliga strukturen.

Det man kan konstatera av att studera den historiska utvecklingen av föräldrapolitik och föräldraförsäkringen är att målen förändras över tiden. Olika normer och värderingar kan tänkas påverka uppfattningen om föräldraskap och vad mamma- och papparollen innebär. Värderingar kring föräldraskapet kan även ses i lagen, från den tidigare moderskapsförsäkringen till den nuvarande föräldraförsäkringen. Moderskapsförsäkringen

visar på en mer ”traditionell” uppfattning om kvinnan; att det är hennes ansvar att vårda barnet och mannen är exkluderad ur denna utformning. Vid denna tid (30-talet) fanns inget uttalat mål om jämställdhet, även om dess syfte förutom att ge kvinnan ersättning för barnets omsorg var att skapa förutsättningar för kvinnor att komma ut på arbetsmarknaden. Då handlade det snarare om att det fanns ett behov av arbetskraft. Målet om jämställdhet, både på arbetsplatsen och i hemmet, diskuteras först i början av 60- talet. Nu förändrades mannens roll och han förväntades ta ett större ansvar som pappa, inte bara ekonomiskt som tidigare. I och med målet om en ökad jämställdhet mellan män och kvinnor uppkom en ny problematik i familjepolitiken.

Den svenska familjepolitiska lagstiftningen har en hög måluppfyllelse historiskt sett (Wennemo 1996), men det finns också anledning att ifrågasätta målen och dess uppfyllelse. Att analysera föräldraförsäkringens måluppfyllelse är komplext, då man måste se de olika målen i relation till varandra och inte som enskilda enheter (Klinth 2002). Att den tidiga lagstiftningen hade som mål att minska fattigdomen bland barn har uppnåtts, bland annat med hjälp av moderskaps-/föräldraförsäkringen, men de senare ekonomiska målen har snarare kopplats till jämställdhetsmålen. Då de ekonomiska målen kom först i tid kan man tolka det som att jämställdhetsmålen applicerats på de redan existerande ekonomiska målen. Just den här tidsordningen i vilken målen är satta får stor vikt för nutida och framtida målsättningar.

5.2 Nutida utformning

Dagens utformning av föräldraförsäkringen innefattar havandeskapspenning, föräldrapenning i samband med barns födelse och tillfällig föräldrapenning. Föräldrapenningen kan betalas ut under högst 480 dagar, och dagarna delas formellt lika mellan föräldrarna. Alla dagar förutom 60 dagar var kan dock överlåtas mellan föräldrarna. Föräldrapenningen betalas ut i 390 dagar med ersättning som motsvarar förälderns sjukpenninggrundade inkomst. Har föräldern låg eller saknar inkomst betalas dagarna enligt grundnivån på 180 kronor per dag. De övriga 90 dagarna betalas 180 kronor per dag för alla, oavsett inkomst (Föräldraledighetslagen 2008, SOU 2005:73). Den tillfälliga föräldrapenningen kan tas ut upp till 120 dagar per år för barn under 18 år. Syftet med denna är att föräldrar skall kunna vara hemma från sitt arbete för vård av sjukt barn. Utöver detta har pappan till ett nyfött barn rätt till 10 dagar med tillfällig föräldrapenning, de så kallade pappdagarna, i samband med barnets födelse (Regeringen 2008:3). Att lagen är formellt lika mellan båda föräldrarna är ett viktigt ställningstagande. Här säger lagen att män och kvinnor har samma rättigheter och skyldigheter inför familjen, både tidsmässigt och ekonomiskt.

Föräldraförsäkringen stöds genom föräldraledighetslagen, vilken i stort sett är tvingande till arbetstagarens förmån. Skulle man bli uppsagd eller avskedad på grund av begäran eller uttag av föräldraledighet sker detta enligt anställningsskyddslagen ej på saklig grund och kan därmed ogiltigförklaras om arbetstagaren begär det. Om arbetstagaren begär föräldraledighet har denne inte skyldighet att godta minskade arbetsförmåner, sämre arbetsvillkor eller omplacering om inte detta sker inom ramen för anställningsavtalet och som en nödvändig följd av ledigheten. Detta skydd fungerar även som ett skydd mot trakasserier från arbetsgivaren. En arbetstagare som tar ut ledighet eller förkortar sin arbetstid skall aldrig behöva känna på minskade garantier om inte dessa står i direkt proportion till ledigheten (Föräldraledighetslagen 2008). Den här delen av lagen visar tydligt att *alla* föräldrar har rätt till sin ledighet varpå man kan ifrågasätta både faktiska och imaginära hinder från arbetsgivarens sida till ledighet hos både kvinnor och män. Det är alltså något annat än den formella lagen som hindrar, framförallt män, från att vara föräldralediga.

Arbetsgivaren skall enligt lagen skapa förutsättningar för en förening av barn och arbete för både manliga och kvinnliga arbetstagare. Bakgrunden till detta är uppfattningen om att en väl utbyggd föräldraförsäkring är viktig för kvinnors höga förvärvsfrekvens, något som alltså direkt är kopplat till de ekonomiska målen. Innebörden av detta är att arbetstagaren måste rikta uppmärksamhet på sådant som kan försvåra för ansvaret för barn och hem både för män och för kvinnor (Föräldraledighetslagen 2008).

Diskriminering på grund av kön är enligt jämställdhetslagen förbjuden, och enligt de förändringar som antogs 2002 i likabehandlingsdirektivet ses mindre förmånlig behandling av en kvinna som är gravid eller mammaledig som könsdiskriminering. Enligt direktivet har en mammaledig kvinna rätt att återgå till samma eller likvärdigt arbete, på samma villkor och med rätt till de förbättringar hon hade haft rätt till under sin frånvaro.

Vi kan se hur relationen mellan familj och stat idag är styrd både av en historisk utveckling och utvecklingen av Sveriges lagar. Genom en konstruktion av relationen mellan arbetande föräldrar och staten skapas ett ideal av hur en familj bör se ut. Politiska beslut ger helt enkelt strukturer som stödjer vissa beteendemönster (Duvander m. fl. 2005).

5.3 Fungerar föräldraförsäkringen som ett jämställande verktyg?

Så till pudelns kärna: fungerar föräldraförsäkringen som jämställande? Svaret är nej. Både tidigare forskning och statistik talar sitt tydliga språk, dagens utformning av föräldraförsäkringen verkar inte för en ökad jämställdhet. Män och kvinnor är inte jämställda på arbetsmarknaden, vare sig när det gäller löner eller när det gäller höga positioner. Trots att mycket har hänt sen den stora lagförändringen 1974 är det fortfarande långt kvar till jämställdhetsmålen. Enligt TCO:s pappaindex för 2007 är det ”211 år kvar till jämställdhet” (TCO 2008) det vill säga innan män och kvinnor delar lika på föräldraledigheten. Problemet är inte bara att föräldraförsäkringen inte leder till jämställdhet, problemet är *varför* den inte verkar jämställt trots regeringen högt satta mål. Föräldraförsäkringen måste vara utformad så att den fungerar som ett medel på en strukturell nivå för att kunna lösa ojämställdheten som är ett allmänt problem. Dagens utformning av föräldraförsäkringen ger stora möjligheter till individernas egna val, vilket direkt visar sig verka negativt på en jämn fördelning av ledigheten mellan män och kvinnor.

5.3.1 Varför fungerar inte föräldraförsäkringen som jämställande?

På pappret är lagstiftningen jämställd då föräldraledigheten är uppdelat jämnt på båda föräldrarna. Problemet ligger i att all ledighet, förutom två månader som är reserverade till vardera föräldern får överlåtas, vilket leder till att lagen i praktiken inte blir jämställd. Här finns det ett för stort utrymme för föräldrarna själva att (medvetet eller omedvetet) reproducera traditionella könsroller. Så länge detta utrymme finns så tillåter man andra strukturer som hindrar jämställdheten att verka. En av dessa strukturer är de traditionella könsrollerna. Enligt de traditionella könsrollerna är det naturligt att kvinnan är och vill vara hemma längst med det nyfödda barnet. Samtidigt säger föreställningarna om könsrollerna att mannen inte är utbyttbar på sin arbetsplats, varpå det skulle vara svårare för mannen att ta ut en längre period av föräldraledighet (Bekkengen 2002, Allard 2007).

I könsrollsbegreppet finns även en maktaspekt; kvinnor och män besitter olika former av makt. Mannen har fortfarande den politiska och ekonomiska makten, medan kvinnan har makten i hemmet och problem kan uppstå när kvinnan ska dela med sig av inflytandet i sin maktsfär och det kan vara svårt att lämna över ansvaret (Riksförsäkringsverket 2003). På samma sätt kan man förklara svårigheterna för kvinnorna att etablera sig på arbetsmarknaden, eftersom det traditionellt sett är männen som har haft makten där. Man kan säga med inspiration från Elias (2004) att i hemmet är kvinnorna de etablerade och männen outsiders, och på arbetsmarknaden

tvärtom- där är det männen som är de etablerade och kvinnorna som är outsiders. På det sättet kan man förklara de svårigheter de olika grupperna kan möta när de skall ge sig in på den andres område, männen har mer makt på arbetsplatsen och kvinnorna i hemmen och ingen av dem vill dela med sig av makten. För att det ska bli en större maktbalans krävs att båda parter ger ifrån sig av sin makt. Då ojämlikhet är en relation krävs förändring på båda platserna för att jämlikheten i samhället ska öka, istället för att de traditionella könsrollerna ska fortsätta reproduceras. Dagens utformning av föräldraförsäkringen där 79 % av föräldraledigheten (SCB 2008:3) tas ut av kvinnor verkar alltså inte tillräckligt strukturförändrande.

Även om Bekkengen (2002) visar att det egentligen inte finns några ”riktiga” argument för föräldrarna att inte dela föräldraledigheten jämnt mellan sig så upplever individerna de fyra hindrena hon tar upp som ett stort problem. Framförallt uppges ekonomin vara av betydelse för uttaget av föräldraledigheten. Att man väljer att den förälder som tjänar minst stannar hemma mest kan vara ett rationellt val utifrån den enskilda familjens förutsättningar, men problemet uppstår då fler familjer gör detta val eftersom de politiska ambitionerna med att pappor ska stanna hemma mer med barnen då motverkas. Föräldrarna kopplar inte samman sina egna val av uttag av ledighet med den ojämställda arbetsmarknaden, vilket kan tyda på att föräldraförsäkringen inte kan vara en strukturell lösning på ett allmänt problem. Givetvis kan ingen som är omedveten om mål och medel förändra strukturen. Genom att individer upplever hinder styrs deras val utifrån den strukturen ger dem utrymme till, vilket gör att föräldrarna själva inte kan förändra den struktur de lever inom tillräckligt för att öka jämställdheten.

Ett annat problem är att det finns en stor skillnad mellan föräldraförsäkringens politiskt satta jämställdhetsmål och föräldrarnas tankar om sin egen ledighet. Teoretiskt sett kan man säga att föräldraförsäkringen ÄR ett jämställdhetsskapande verktyg på en strukturell nivå med syfte att lösa ett allmänt problem, men på grund av brister i dess utformning i form av för stor individuell frihet, och de mentala hindren som till exempel könsroller och ekonomi fungerar den inte fullt ut i praktiken. Den flexibla lagstiftningen gör att det finns stora skillnaden mellan kvinnors möjligheter, men den ökar chansen för kvinnor att smidigt komma ut i arbetslivet efter en ledighet (SCB 2007). Som det ser ut nu skapar föräldraförsäkringen dock personliga bekymmer hos föräldrarna om hur de skall dela upp ledigheten mellan sig, och föräldrarna ser inte att deras val påverkar en större struktur som återskapar ojämlikheten mellan män och kvinnor. Bekkengen visar på just denna *individuella* nivå av problemet med ojämställdhet och föräldraförsäkringen:

”Föräldraledigheten är i första hand en privat och individuell fråga/.../när frågan blir individuell och privat förläggs de blivande föräldrarnas viktiga beslut till parrelationen. Det är här det avgörs om, när och hur föräldraledigheten ska fördelas och förläggas. I parrelationen läggs också grunden för hur kombinationen av arbete och familj ska se ut och hanteras” (Bekkengen 2002:102).

Bekkengen bekräftar därmed vårt resultat att fokusen ligger på en individuell nivå istället för en strukturell. Klyftan mellan föräldrars uppfattning om föräldraförsäkringens syfte och de politiskt uppsatta jämställdhetsmålen rörande denna skapar även problem rörande måluppfyllelse (Riksförsäkringsverket 2003, Bekkengen 2002).

Föräldraförsäkringen ses inte som ett jämställande verktyg och det ses inte som något som rör relationen mellan män och kvinnor, utan som något som rör relationen mellan förälder och barn och därför blir sällan jämställdhet en viktig faktor i föräldrars personliga val vid uppdelningen av föräldraledigheten. Föräldrarna själva ser alltså på föräldraförsäkringen som ett verktyg för dem som personer och inte som ett verktyg för samhället som helhet. Problem uppstår i denna skillnad: om man vill lösa ett allmänt problem är det också viktigt att alla ser problemet som allmänt och inte som ett privat bekymmer, vilket många föräldrar idag gör.

Då man talar om måluppfyllelse talar man ofta i positiva ordalag eftersom Sverige har relativt höga födelsetal samtidigt som vi har en relativt hög jämställdhet. Wennemo skriver att ”Sammantaget uppvisar den svenska familjepolitiken en hög grad av måluppfyllelse” (Wennemo 1996:223) och hon konstaterar att många av målen under 1900-talet har uppfyllts. Men samtidigt leder den frivilliga överlåtelseätten till att bibehålla traditionella könsroller och resultatet blir att jämställdheten inte blir så hög som målen siktar (Duvander m. fl. 2005, Fagnani och Boyer 2006) Ett problem här är att barns, kvinnors och mäns intressen inte alltid sammanfaller (Bekkengen 2002) vilket kan göra både mål och medel motstridiga. Då målen har förändrats över tid kan man ställa frågan om huruvida målbildningen har hängt med den faktiska lagstiftningen. Större delen av den forskning som rör föräldraförsäkringen, till exempel Bekkengen, har ett utpräglat fokus på jämställdhetsmålen som är kopplade till den. Problemet är att målet om en ökad jämställdhet mellan könen har kommit in i bilden relativt sent och har lagts till vid sidan av de andra målen om fattigdomsbekämpning och ökat barnafödande.

5.3.2 Relationen mellan föräldraförsäkringen och könsroller som strukturer

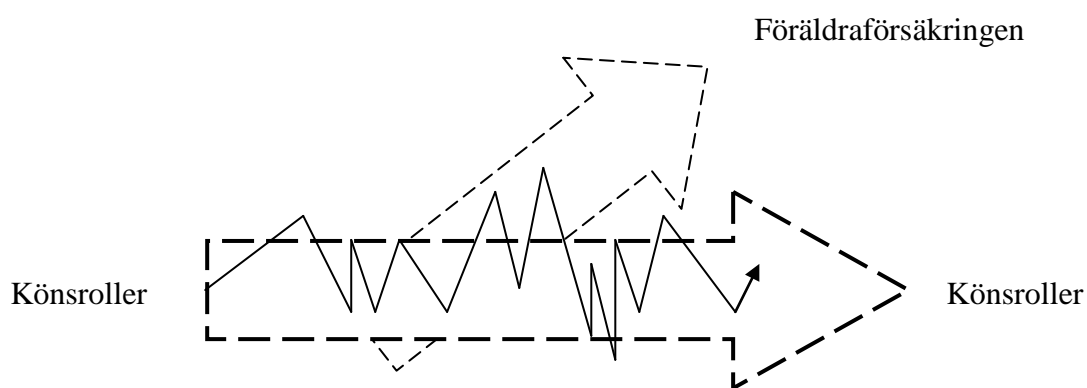
Enligt Tilly krävs en organisatorisk förändring för att man ska kunna motverka reproduktionen av ojämställdhet. När vi analyserar dagens utformning av föräldraförsäkringen ur ett Mills-

perspektiv ser vi att föräldraförsäkringen, trots sina ambitioner att lösa detta allmänna problem, siktar fel. Då dagens utformning fokuserar mycket på individernas egna val, lägger lagstiftarna ansvaret för att lösa det allmänna problemet på en personlig nivå. Då valfriheten är stor kommer individerna att göra rationella val utifrån sina personliga verkligheter och inte utifrån allmänt ställda mål. En utformning som dagens kommer aldrig att fullt ut kunna leda till jämställdhet mellan män och kvinnor, då den inte är tillräckligt förändrande på en strukturell nivå, istället kommer den att fortsätta reproducera de så kallade traditionella könsrollerna.

För att återkoppla till vår teoretiska figur 1 på sida 6, så innebär detta att könsrollsstrukturen lever kvar. Givetvis har en hel del hänt, men inte lika mycket praktiskt som teoretiskt. Detta innebär att individen har ett visst handlingsutrymme inom könsrollsstrukturen, samtidigt som individen är med och reproducerar och nyproducerar könsroller.

När sedan lagstiftningen förändras appliceras en ny struktur ovanpå den gamla och en krock mellan strukturerna bildas:

Figur 2: Relationen mellan föräldraförsäkringen och könsroller som strukturer

Här kan vi se hur man genom föräldraförsäkringen har försökt att förändra könsrollerna och skapa en ökad jämställdhet. Problemet är att könsrollsstrukturen är starkare än den struktur föräldraförsäkringen innebär. Föräldraförsäkringens syfte är att till viss del förändra människors beteenden när det gäller föräldraledigheten med syfte att få ut fler kvinnor på arbetsmarknaden och få in fler män i hemmen, något som i förlängningen ökar jämställdheten inom många olika delar av samhället. Föräldraförsäkringen krockar på så sätt med de

etablerade könsrollsstrukturerna. Då könsrollsstrukturen är mer etablerad i människornas föreställningsvärld är de starkare och påverkar individernas beteenden mer än den relativt nya lagen. Föräldraförsäkringen påverkar individer i viss mån, men inte tillräckligt för att förändra beteendena och kunna uppnå större jämställdhet som en direkt följd av en ny lagstiftning.

Föräldraförsäkringen blir inte bara en möjlighet, utan även ett hinder att uppnå jämställdhet. Den ger möjlighet till ett visst förändrat beteende, men som Fagnani och Boyer har visat blir det också problematiskt då det finns andra starkare normstrukturer som väger tyngre i de individuella personernas val. Då lagen är en utveckling av tidigare förd politik finns hinder inbyggda i dess struktur i och med de olika målen som ibland motverkar varandra.

Ett annat hinder är att föräldrarna är nöjda med den ojämsställda uppdelningen av ledigheten (Riksförsäkringsverket 2003, Bekkengen 2002). Veldig få kvinnor och män är för en delad föräldraledighet och många menar att det är kvinnan som ofta tar beslutet om hur ledigheten ska delas upp (Riksförsäkringsverket 2003, Allard 2007, Bekkengen 2002). Forskning visar dock att lagstiftning faktiskt kan förändra individers beteenden, om man lagstadgar på rätt sätt (Allard 2007, Bekkengen 2002). En majoritet av befolkningen var innan införandet av pappamånaderna mycket negativa till den lagändringen, men efter att den infördes tystnade snabbt kritiken och föräldrars beteenden har förändrats efter dess införande. Här visar de på samma gång att en organisatorisk förändring på en strukturell nivå visst kan få verkning för ett allmänt problem. Då är detta ett argument för att en kvoterad föräldraförsäkring skulle ge ett bra resultat. Frågan är om det är möjligt att staten ska kunna gå in och styra individers möjligheter till val, men ”Det vore felaktigt att betrakta längden på kvinnors föräldraledighet som ett fritt val” (SCB 2007:11). Vi menar att det finns olika typer av tvång, både synliga och osynliga. En hård lagstiftning skulle vara ett synligt tvång, men dagens könsroller måste ses som ett osynligt tvång som styr föräldrarnas val.

5.4 Möjliga framtidsscenarioer

I det här avsnittet undersöker vi hur ett av de senaste tilläggen till föräldraförsäkringen kan ge bättre förutsättningar att bidra till en ökad jämställdhet.

Den 1 juli 2008 infördes åtgärder som regeringen menar ska verka jämställande och stödja föräldrar utifrån deras individuella situation och möjligheter, en av dem är jämställdhetsbonusen (Regeringen 2008:3). Vad den här jämställdhetsbonusen kommer leda till

är ännu för tidigt att se, men vi har gjort en analys av vilken typ av problem jämställdhetsbonusen skulle kunna lösa, allmänna eller personliga.

Jämställdhetsbonusens syfte är att uppmuntra till en jämn uppdelning av föräldraledigheten enligt principen ju jämnare man delar, desto större bli bonusen (Regeringen 2008:3, Regeringen 2008:4). Genom ett ekonomiskt bidrag kan det ekonomiska argumentet till en traditionell uppdelning av föräldraförsäkringen raderas och föräldrarna borde se att deras ekonomi inte förändras negativt av att den ena föräldern är hemma. Här både anger lagen ett jämställdhetsideal och ger samtidigt ett reellt verktyg för kvinnor och män att i sitt privatliv leva mer jämställt. Så långt kan vi se jämställdhetsbonusen som ett politiskt försök att lösa det allmänna problemet på en strukturell nivå.

Vi ser att den ekonomiska kompensation som jämställdhetsbonusen innebär kan avhjälpa det ekonomiska hindret som ofta sägs stå i vägen för en jämn fördelning av föräldraledigheten. Man kan därmed ha förhoppning om ett mer jämställt uttag av föräldraledigheten. Vi har i vår genomgång av tidigare forskning visat att de så kallade hindren bara är etablerade argument för hur uppdelningen av föräldraledigheten sker, egentligen är det könsrollerna som styr mer än föräldrarna både medvetet och omedvetet medger. Därmed är de traditionella könsrollerna starka och frågan är om inte de kommer att kvarleva trots allt och påverka uttaget av föräldraledigheten negativt.

Ett problem med bonusen är att Regeringen fortfarande lägger ansvaret att lösa ojämställdheten direkt på föräldrarna. Trots att man med hjälp av ekonomiska medel ska uppmuntra ett förändrat beteende, så är det fortfarande genom sina individuella val som föräldrarna ska ändra könsrollsstrukturen. Därmed finns fortfarande en risk för att problemen med ett ojämnt uttag kvarstår. Redan existerande mentala hinder, som kvinnans makt i hemmet, eller nya hinder kan fortfarande motverka ett jämställt uttag.

Som sagt finns det alltså problem även med jämställdhetsbonusen. Regeringen har uttalade mål som framförallt rör kvinnan, även om båda könen påverkas. Vår tolkning av regeringens mål är att fokuset ligger på synen på kvinnan som det största "hindret" för jämställdhet, att det är hon som måste komma ut på arbetsmarknaden. Genom jämställdhetsbonusen vill man ge en morot för ett snabbare återgående till arbetsplatsen efter föräldraledigheten, något som framförallt idag är aktuellt för kvinnan (Regeringen 2008:5). Även om de uttalade målen handlar mycket

om kvinnan så skulle trots allt följderna bli att mannen skulle spendera mer tid i hemmet, något vi tror är en förutsättning för en ökad jämställdhet, då det idag fortfarande är accepterat att kvinnan tar det största ansvaret i hemmet. Som det ser ut idag har dagis tagit över stora delar av vården av barn istället för att mannen har tagit större ansvar.

Vi anser att jämställdhetsbonusen är ett bra initiativ, vi tror att den ekonomiska aspekten kan bidra till en förändring i föräldrars beteende, och att den kan bidra till en ökad medvetenhet för jämställdhetsfrågor hos föräldrar. Vi tror att det största problemet ligger i att föräldrarna själva inte ser föräldraförsäkringen som en möjlighet att jobba med jämställdheten mellan mannen och kvinnan i relationen. Genom att Regeringen visar på ett ideal, inte bara genom den formella lagen, utan med ett mer handgripligt och konkret verktyg, visar man också på att man tar jämställdheten på allvar. Förhoppningsvis kan detta leda till en förändrad inställning hos individerna och leda till en förändrad struktur och nya förväntningar på mannen och kvinnan.

Trots de problem vi har tagit upp tror vi att det med jämställdhetsbonusen finns möjlighet att problematiken kommer lyftas till den nivå där den bör ligga: på en strukturell/allmän nivå rörande jämställdhet. Därmed kan den även lösa de personliga bekymren som bristerna i dagens lagstiftning skapar.

5.5 Sammanställning av resultat

Sammanfattningsvis kan sägas att dagens föräldraförsäkring har en flexibel utformning och den ska täcka flera mål, förutom jämställdhet även bland annat ett ökat barnafödande och en god samhällsekonomi. Att det finns olika mål och dessutom att jämställdhetsmålet kommit in senare i bilden gör utformningen komplex. Just den flexibla utformningen lämnar stort utrymme för individerna att själva dela upp ledigheten mellan sig, vilket har gjort att fokuset har hamnat på föräldrarnas personliga ekonomi istället för på jämställdheten. Egentligen är inte ekonomin det som styr uppdelningen, utan det är istället könsroller och det tillsammans med den flexibla utformningen gör att föräldraförsäkringen inte fungerar som ett jämställdhetsskapande verktyg.

Vi tror att jämställdhetsbonusen kan vara ett komplement som leder till ökad jämställdhet, men det finns fortfarande en stor grad av osäkerhet både i dess utformning och i vilken effekt den kommer att ge. Jämställdhetsbonusen kan koppla samman föräldrarnas tankar om ekonomi med jämställdheten i samhället och om föräldrarna blir medvetna om att deras val även påverkar

ojämställdheten som ett allmänt problem kan detta leda till bättre förutsättningar för att de också medvetet vill förändra strukturerna.

Vi har kommit fram till att föräldraförsäkringen är ett medel för att lösa ett allmänt problem, men att dagens utformning som sagt skapar personliga bekymmer hos föräldrarna. Föräldrarna själva ser föräldraförsäkringen mer om ett verktyg för dem att lösa personliga bekymmer, som till exempel ekonomi, och inte som en strukturell lösning på det allmänna problemet ojämställdhet. De ser alltså på föräldraförsäkringen som ett verktyg att stärka relationen förälder-barn och inte relationen förälder-förälder.

6. Vad krävs för förändring?

Så, vad krävs då för att jämställdheten ska öka? Förutsättningen för att jämställdheten mellan könen ska öka och för att bryta dessa så kallade traditionella könsroller krävs att kvinnor i större utsträckning kommer ut på arbetsmarknaden och att männen i större utsträckning kommer hem, men problemet är att föräldrar just nu inte är villiga att göra val som främjar detta. Ett sätt att nå dessa mål är att föräldrar tar ut lika stor del av föräldraledigheten, så att båda könen får ta del av lika stora delar social, ekonomisk, informell och formell makt och att inte den ena parten missgynnas mer än den andra när det gäller till exempel löneutveckling och möjlighet till befordran. Faktorer som kan påverka ett jämnare uttag av föräldraledigheten kan vara högre inkomst hos båda föräldrarna, kompletterande avtal från arbetsgivaren, högre utbildningsnivå och ålder på föräldrarna (Riksförsäkringsverket 2003). Så länge föräldraförsäkringen är så pass flexibel som den är idag och därmed lämnar stort utrymme för föräldrarna att ta egna val kommer kvinnor att fortsätta vara en riskabel grupp arbetsmarknadsmässigt och de traditionella könsrollerna kommer fortsätta att reproduceras.

Då vi lever i en demokrati är alla individers makt över sitt eget liv och rätt till att göra fria val i sin vardag rättigheter som är centrala både lagmässigt och moralmässigt. När det finns strukturella problem och politiska mål med att göra något åt dessa problem går det inte bara att se på problemet och lösningen i svart och vitt. För att teoretiskt lösa det allmänna problemet skulle vi föreslå en lagändring som till exempel en kvoterad föräldraförsäkring, för att på så sätt tvinga fram en strukturförändring. Problemet är att vi då skulle närma oss ett diktatoriskt styre ”för det bästa i allmänhetens namn”, något som givetvis inte skulle fungera. Men samtidigt anser vi att könsrollerna utgör ett osynligt tvång som påverkar oss, frågan är om ett synligt eller osynligt tvång är det värsta? Därför tror vi att medvetenhet om ojämlikhetsproblem och de så kallade traditionella könsrollerna är ett första steg till att förändra könsrollsstrukturerna på riktigt. Kunskap kan vara nyckeln till att lösa allmänna problem på en strukturell nivå. Medvetenhet om strukturer ger förutsättningar för att förändra dessa, en aktiv relation mellan individ och struktur. Därför behövs kunskap för att individerna lättare ska kunna förändra strukturerna.

Vi tror trots allt att en mindre flexibel föräldraförsäkring skulle kunna skapa förutsättningar för en positiv utveckling av jämställdheten. Detta bygger vi på hur inställningen till pappamånaderna förändrades före och efter dess införande. Vi tror att ett liknande mönster

skulle kunna upprepas. Idag är många mot en kvotering i högre grad, men samtidigt är jämställdhet en fråga som har stort utrymme i samhället. Vi tror att en kvotering skulle bli accepterad med tiden och att det senare även skulle kunna medföra en förändring av könsrollerna.

Nya politiska mål kräver också nya medel, vi ser det som väldigt problematiskt att sätta nya mål till redan etablerade medel som från början haft andra mål. Kanske behöver vi rent av en helt ny lagstiftning som är fristående från den gamla? Först då kan de allmänna problemen lösas.

7. Källförteckning

7.1 Litteratur

- Allard, Karin (2007) *Toward a Working Life. Solving the work-family dilemma*. Göteborg: Department of Psychology, University of Gothenburg.
- Bekkengen, Lisbeth (2002) *Man får välja – om föräldraskap och föräldraledighet i arbetsliv och familjeliv* Malmö: Liber
- Bergström, Göran och Boréus, Kristina (red.) (2005) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Chronholm, Anders (2004) *Föräldraledig pappa. Mäns erfarenheter av delad föräldraledighet*. Göteborg: Göteborg Studies in Sociology, Göteborg University.
- Dannefjord, Per (2005) "Metod och problem – en inledning till sociologisk analys" i Bergman, Paavo m.fl. *Samhällsvetenskapens hantverk*. Lund: Arkiv förlag.
- Elias, Norbert & Scotson, John L (2004) *Etablerade och outsiders. En sociologisk studie om grannskapsproblem*. Lund: Arkiv förlag.
- Esaiasson, Peter; Gilljam, Mikael; Oscarsson, Henrik & Wängnerud, Lena (2007) *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Fagnani, Jeanne & Boyer, Danièle (2006) "Leave policy and social inequality" i Peter Moss och Margaret O'Brien *International Review of Leave Policies and Related Research*. London: BERR.
- Giddens, Anthony (2001) *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Gilje, Nils och Grimen, Harald (2006) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Kaspersen, Lars Bo (2003) "Anthony Giddens" i Andersen, Heine och Kaspersen, Lars Bo (red) (2003) *Klassisk och modern samhällsteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Klinth, Roger (2002) *Göra pappa med barn. Den svenska pappapolitiken 1960-95*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Layder, Derek (1998) *Sociological practice, linking theory and social research*. London: SAGE
- Mills, C Wright (2002) *Den sociologiska visionen*. Lund: Arkiv förlag
- Riksförsäkringsverket (2003) *Socialförsäkringsboken. Mamma, pappa, barn – tid och pengar*. Stockholm: Riksförsäkringsverket.

- Statens offentliga utredningar, SOU 2005:73 (2005) *Reformerad föräldraförsäkring. Kärlek omvårdnad trygghet*. Stockholm: Fritzes.
- De Swaan, Abraham (2003) *Mänskliga samhällen*. Lund: Arkiv förlag
- Tilly, Charles (2000) *Beständig ojämlikhet*. Lund: Arkiv förlag
- Wall, Karin "Leave policy models and the articulation of work and Family in Europe: a comparative perspective" i Peter Moss och Margaret O'Brien *International Review of Leave Policies and Related Research*. (2006) London: BERR.
- Wennemo, Irene (1996) "Svensk familjepolitik – mot avsedda mål med oavsedda medel" i Palme, Joakim och Wennemo, Irene (red.) *Generell välfärd: hot och möjligheter?* Stockholm: Välfärdsprojektet, Socialdepartementet.

7.2 Statistik

- SCB (2007) *Föräldraledighet och arbetslivskarriär. En studie av mammors olika vägar i arbetslivet*. Stockholm: SCB, Demografiska rapporter 2007:3.
- SCB (2008:1) *Genomsnittlig månadslön efter sektor 1992-2007*. Online: http://www.scb.se/templates/tableOrChart___149087.asp, den 6 november 2008 kl. 11.18.
- SCB (2008:2) *Andel kvinnor och män i chefsposition per kommun*. Online: http://www.scb.se/templates/tableOrChart___167012.asp, den 6 november 2008 kl. 11.33.
- SCB (2008:3) *Uttag av föräldrapenning och tillfällig föräldrapenning 1974-2007*. Online: http://www.scb.se/templates/tableOrChart___27563.asp, den 6 november 2008 kl. 12.33.
- SCB (2008:4) *Timmar per vecka för hemarbete år 2000/01 Befolkningen 20-64 år*. Online: http://www.scb.se/templates/tableOrChart___27487.asp, den 26 december 2008, kl. 17:50.
- UNDP (2008) *Gender empowerment measure (GEM) rank*. Online: <http://hdrstats.undp.org/indicators/279.html>, den 14 december 2008 kl. 21:57.

7.3 Internet

- Föräldraledighetslagen (2008) Online: <http://www.riksdagen.se/Webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1995:584>, den 10 december kl. 15:12

- Regeringen (2008:1) *Jämställdhet*. Online: <http://www.regeringen.se/sb/d/2593>, den 22 december 2008 kl. 10:37.
- Regeringen (2008:2) *Feminism handlar om frihet*. Online: <http://regeringen.se/sb/d/7675/a/78347>, den 8 december 2008 kl. 17:09
- Regeringen (2008:3) *Ekonomisk familjepolitik*. Online: <http://regeringen.se/sb/d/1924>, den 8 december 2008 kl. 16:58.
- Regeringen (2008:4) *Regeringen inför vårdnadsbidrag och jämställdhetsbonus*, pressmeddelande 18 mars 2008. Online: <http://regeringen.se/sb/d/10353/a/101107>, den 8 december 2008 kl. 17:02.
- Regeringen (2008:5) *Mål och myndigheter*. Online: <http://regeringen.se/sb/d/1924/a/93267>, den 8 december 2008 kl. 17:00.
- Tjänstemännens centralorganisation, TCO (2008) *211 år kvar till jämställdhet: Pappornas uttag av föräldraledighet planar ut*. Online: http://www.tco.se/Templates/Page1_____238.aspx?DataID=7600, den 30 december 2008 kl. 12:13.